

Klein van stuk, groot effect

Hanneke van Vuure

Jaren geleden kwam ik op een rommelmarkt een exemplaar tegen van het blad Groei en Bloei. Het was een themanummer dat helemaal aan het tuinieren met wilde planten was gewijd. Ik vond een fascinerend artikel met de titel: 'Tuinieren in schalen, micromilieus voor fijnproevers'.

Uitgekiend tuinieren in biotoopschalen (deel 1)

Met verbazing en enthousiasme las ik over de ware miniheemtuinen die je klaarblijkelijk in de beperkte ruimte van zo'n schaal of bak kunt creëren. Er waren schalen met een vegetatie van vochtige duinvalleien, met melkkruid, hertschoornweegbree en vleeskleurige orchis. Schalen waarin berggamander floreerde, schalen met teer guichelheil, beenbreek en veenmossen. Inderdaad voor fijnproevers! Toen ik de schrijver van het artikel trof informeerde ik eens voorzichtig naar de schalen. Waren die er nog, bijna twintig jaar na het verschijnen van het stuk?

"Ja hoor" zei Hein Koningen, "Ze staan op de wildeplantenkwekerij in het Park de Braak in Amstelveen, kom maar eens kijken". Hein Koningen was van 1961 tot 2001 werkzaam bij de toenmalige Plantsoenendienst van Amstelveen als beheerder van de heemparken en

het heemgroen. Hij is nog altijd een enthousiast heemtuinder en heeft in zijn kleine stadstuin een aantal micromilieus-schalen en troggen van diverse afmetingen met allerlei bijzondere planten –ook gebergtesoorten– waar hij al tientallen jaren veel plezier aan beleeft.

Op een zonovergoten dag liep ik met hem over de wilde plantenkwekerij om de schalen nu eindelijk eens in het echt en van dichtbij te zien. Hein Koningen vertelde over het ontstaan, idee en gebruik van deze bijzondere miniheemtuinen.

Floriade 1972

"We zijn rond 1970 begonnen met de schalen. Op de Floriade van 1972 in Amsterdam verzorgde een aantal gemeenten een eigen inzending. Elke gemeente wilde er een eigen gezicht laten zien. Voor Amstelveen waren dat natuurlijk de wilde plan-

ten. Toenmalig Chef Buitendienst, Koos Landwehr, met wie ik veertien jaar heb samengewerkt, had daartoe zo'n 20 schalen met een doorsnede van 80 cm en hoogte van 20 cm aan laten schaffen. Men was op de eigen heemkruidenkwekerij begonnen om daar vooral natte vegetaties in te ontwikkelen. Natte vegetaties ontwikkelen zich nu eenmaal sneller dan drogere. Er waren waterbakken met krabbescheer en kikkerbeet, kleine lisdodde, watergentiaan, lidsteng, slangewortel, wateraardbei; bakken met teer guichelheil en moerasgamander, rietorchis, moeraswespenorchis, parnassia, klokjesgentiaan en ook een aantal droge met margrietten en toortsen. Spectaculaire bakken die in groepjes gepresenteerd werden. Een groot succes. Daarna is men steeds verder gegaan met de schalen".

Links: Droge begroeiing met muggenorchis en ruige weegbree.
(Foto: Hanneke van Vuure)

Rechts: Presentatie van gemeente Amstelveen op de Floriade 1972: de biotoopschalen
(Foto: Hein Koningen)

Boven: volop bloeiend teer guichelheil. (Foto: Hanneke van Vuure) Rechtsboven: De oudste schaal die nu nog te zien is dateert van 1971. De schaal heeft het lang heel goed gedaan, is op een bepaald moment door een schimmel helemaal geveld en daarna langzaam weer hersteld. (Foto: Hein Koningen)

Rechts: Hein en Hanneke op de knieën bij de hoogveenbakken. (Foto: Machteld Klees)

Allerlei stadia

Op kwekerij de Braak staan de schalen in rijen, een paar grotere staan apart. Als je ze zo op rij ziet staan valt op dat de schalen zich in verschillende ontwikkelingsstadia bevinden. Er staan er een paar die nog heel pril en naakt zijn. Op een ondergrond van brokken veen zijn piepkleine groene puntjes te ontwaren, verder lijkt de schaal op het begin van de wereld. Een schaal verderop staan er al wat meer plantjes op de donkerbruine brokken. De laatste in de rij is een hoogveenlandschapje dat aan de beperking van de schaal lijkt te willen ontsnappen, het groeit er ruim bovenuit en overheen.

Op de knieën zitten we over de schalen gebogen, Hein Koningen wijst aan, hier een beenbreekje, daar een kleine zonnedauw. Met je neus boven zo'n schaal lijkt de verfijning maar door te gaan, steeds een nog kleiner blaadje te ontwaren achter een teer bloempje, een ragfijn stengeltje tussen het venmos. De schalen zijn een ontdekkingsreis in het

kleine en nog kleinere. Koningen vertelt dat er in het verleden ook wel schalen zijn gemaakt met hele grote, monumentale planten zoals wegdistel met honingklaver, chichorei en wede.

“Voor latere inzendingen van de Floriade hebben we ook grotere schalen gemaakt en voor de Floriade in Zoetermeer hebben we ze gecombineerd met prachtige grote urnen van Mobach die met varens, wrangwortel, voorjaarshelmkruid waren beplant. Je moet natuurlijk wel op tijd beginnen, zeker zo'n 2 jaar tevoren, om een goed resultaat te krijgen. Tussen de tentoonstellingen in waren de schalen te bewonderen op de kwekerij, die toegankelijk is voor publiek.”

Studieobject

De schalen zijn natuurlijk een heel spectaculaire manier om de schoonheid van de inheemse planten te laten zien en een mooie manier om te tonen wat je allemaal op zo'n klein oppervlak kunt doen. Maar daarnaast zijn ze ook heel

waardevol om meer over de soorten en hun voorkeuren te weten te komen. De schalen bleken eveneens te fungeren als uitstekende en unieke studieobjecten voor de mensen van Plantsoenen. Koningen vertelt bijvoorbeeld over een schaal waar langzaam de klokjesgentiaan uit verdween. Een raadselachtige ontwikkeling, tot hij ontdekte dat minuscule slakjes de jonge plantjes wegvraten. Zoiets ontdek je in het vrije veld of in de heemtuin veel minder snel, daar is de schaal (hier in de zin van maat) te groot voor.

Minimusea

Hein: “Zoals de schalen in feite een kleine versie zijn van de landschappen die we in Nederland kunnen vinden, zo zijn de onderhoudsmaatregelen de kleine versie van landbouwmethoden zoals ploegen of maaien. En zoals de landschappen en hun vegetaties niet in stand

zouden kunnen blijven zonder dit menselijk ingrijpen, zo is dat met de schalen ook. Maar veel van die oude landbouwmethodes zijn natuurlijk helemaal niet meer gebruikelijk, en er verdwijnen ook veel soorten door een gebrek aan menselijk ingrijpen. Denk maar eens aan het begrazen en plaggen van heidegebieden. Vroeger een manier van werken en leven voor de boer die op de zandgronden zat, maar tegenwoordig natuurlijk niet meer. Soorten die de open plekken in de heide nodig hadden zoals zonnedaauw, klokjesgentiaan, vetblad, dwergbloem, geelhartje, draadgentiaan, duizendguldenkruidsoorten, borstelbies, moeraswolfsklauw, beenbreek delven nu het onderspit. In die zin zijn de schalen ook een beetje minimumsea, verzamelingen van zeer zeldzaam geworden planten.”

Intensieve verzorging

Het onderhouden van de schalen is een intensieve kwestie. Er wordt vanaf het prille begin nauwlettend gewied en water gegeven. De minihemtuinen zijn door hun beperkte maat heel kwetsbaar en vragen om veel verzorging. Dat betekent dat er ook in het weekend iemand naar de kwekerij gaat om water te geven.

Zomaar op vakantie gaan gaat natuurlijk niet als je zo'n schaal goed wilt houden. “Je vraagt ook iemand om je huisdieren te verzorgen en je kamerplanten water te geven. Met de schalen is het net zo” zegt Koningen. De bakken en schalen in zijn eigen tuin worden tijdens de vakanties door een trouwe buurman verzorgd.

Volhoudersmentaliteit

Het artikel in de oude Groei en Bloei was heel praktisch van aard; hoe maak je zo'n schaal, welke grondsoort en waterstand heb je nodig om bepaalde milieus in je schaal na te bootsen, en welke planten kunnen daar een plekje in vinden. Maar zijn er veel particulieren die in navolging van de gemeente Amstelveen ook een poging hebben gewaagd?

“Dat zijn er niet veel” geeft Hein Koningen toe. “Een paar liefhebbers met een volhoudermentaliteit. Het duurt even voor de vegetatie zich heeft ontwikkeld en je moet zeer consciëntieus water geven en wieden. Ik zou niet kunnen zeggen hoeveel uren de verzorging kost, maar voor de dingen waar je veel plezier in hebt tel je de uren niet”.

Links: Vruchten van kleine veenbes en ronde zonnedaauw. (Foto: Hanneke van Vuure)

Boven: Groenknolorchis groeiend op de voet van een pol beenbreek. (Foto: Hein Koningen)

Oase is benieuwd of er ook lezers zijn die ervaringen hebben opgedaan met het tuinieren in schalen, troggen of bakken. Wij ontvangen graag uw foto's en verhalen.

In het zomernummer van Oase geeft Hein Koningen tips om zelf een schaal te maken. Voor de fijnproever!

Komende zomer organiseert Oase een excursie voor belangstellenden naar de wildeplanten kwekerij op park de Braak. Er is dan gelegenheid om de schalen uitgebreid en van dichtbij te bekijken. De datum volgt in het zomernummer dat op 1 juni verschijnt.

Kijk ook even in de agenda. Tijdens het Rotsplantenweekend op de Botanische Tuinen in Utrecht (9 en 10 april) wordt aandacht besteed aan het maken van bakken en troggen voor rotsplanten.

Hanneke van Vuure is ontwerper van tuinen en speelplekken, hovenier en lid van Wilde Weelde. Ook zit ze in de redactieraad van Oase. Email: info@hetwildeland.nl